

Аналіз наслідків пошкоджень Салтівський район, м. Харків, Харківська область

Лютий 2024 року | Україна

За фінансової підтримки:

Funded by
European Union
Civil Protection and
Humanitarian Aid

UADAMAGE
MONITORING PLATFORM

ПРО REACH

Ініціатива REACH сприяє розробці інформаційних інструментів та продуктів, які підвищують спроможність суб'єктів гуманітарної діяльності ухвалювати рішення на основі фактичних даних у контекстах надзвичайних ситуацій, відновлення та розвитку. Методології, які використовує REACH, охоплюють збір первинних даних і глибинний аналіз, а вся діяльність здійснюється через механізми міжвідомчої координації гуманітарної допомоги. REACH – це спільна ініціатива організацій IMPACT Initiatives, ACTED і Навчального та науково-дослідного інституту – Програми ООН з використання супутникової інформації в оперативних цілях (UNITAR-UNOSAT).

Аналіз наслідків пошкоджень Салтівський район, м. Харків, Харківська область, Україна

Обґрунтування

Хоча з'являється все більше інформації про масштаби пошкоджень інфраструктури внаслідок збройного конфлікту в Україні, ще досі бракує даних про локальні наслідки пошкоджень у різних секторах та їхню протяжність у часі. З метою усунути брак таких даних, REACH поєднує геопросторову оцінку пошкоджень з даними якісного аналізу щодо наслідків пошкоджень і таким чином висвітлює численні проблеми, зумовлені пошкодженням інфраструктури. При цьому акцент ставиться на питання наявності та доступності послуг.

Аналіз ґрунтується на первинних якісних даних та забезпечує комплексне розуміння впливу пошкоджень на громади. Він спрямований на розробку гуманітарних заходів, програм з раннього відновлення та відбудови, спроможних подолати комплексні наслідки пошкоджень у існуючих умовах. Аналіз також закриває потребу в локальній оцінці ситуації за принципом підзвітності перед постраждалим населенням для розробки заходів з відновлення на основі інклюзивності, фактичних даних та відповідності актуальним потребам постраждалих громад. У цьому звіті представлено аналіз пошкоджень, проведений у Салтівському районі м. Харкова.

Контекст

Харків – друге за величиною місто України, адміністративний центр Харківської області, розташований на північному сході України, великий економічний та освітній центр. До повномасштабного вторгнення населення перевищувало 1,4 мільйона людей. За отриманими даними, на початку війни кількість населення знизилась до 200 000 осіб¹, а в березні 2024 року зросла до 1,3 мільйона.²

До початку війни Салтівський район був одним із найбільших житлових районів України. Салтівка була забудована у період швидкої урбанізації та індустріалізації 1960-х та 1970-х років та характеризується великою кількістю багатоквартирних житлових будинків.

Район, розташований на околиці міста, зазнавав пошкоджень внаслідок воєнних дій з першого дня вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Салтівка стала місцем інтенсивних боїв і зазнала значних руйнувань через важкі артилерійські і ракетні обстріли та наземні бої. Обстріли житлової, соціальної інфраструктури та громадських місць спричинили масові руйнування. На початку травня Збройні сили України відкинули Збройні сили Російської Федерації з цього району та частково з Харківської області. До середини 2022 року район було вже не впізнати, там залишилося лише близько 5% його мешканців, які не мали електро- та водопостачання та жили під постійними обстрілами.

Коли ситуація стабілізувалася, мешканці почали повертатися до своїх домів. За підтримки волонтерів та місцевої влади вони почали розбирати завали, робити аварійні ремонти та відновлювати основні послуги.

У цьому аналізі розглядаються безпосередні та довгострокові наслідки пошкодження інфраструктури Салтівського району в результаті воєнних дій. Він спрямований на інформаційну підтримку гуманітарного реагування та заходів з раннього відновлення з метою пом'якшення та усунення наслідків пошкоджень, забезпечуючи при цьому розуміння потреб та пріоритетів громад та їх урахування під час планування відновлення та відбудови.

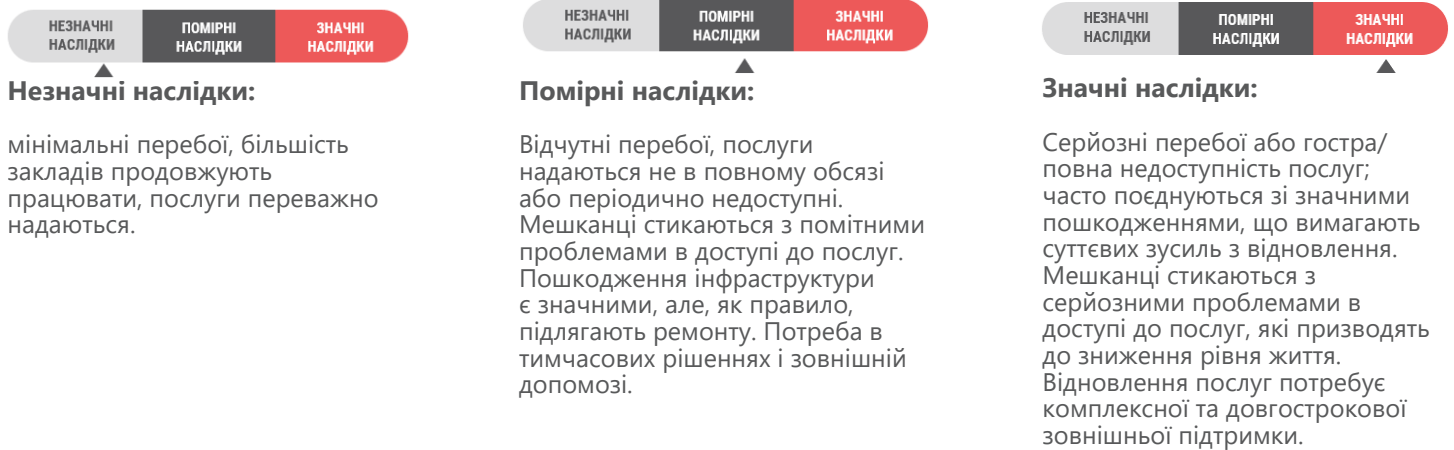
Ключові висновки

- **Місто Харків та особливо Салтівський район зазнали значних пошкоджень внаслідок війни**, загалом було пошкоджено 5 626 будівель, зокрема 30% житлового фонду, 78 медичних закладів та близько 40% навчальних закладів. Це призвело до негайних та довгострокових проблем, у тому числі до погіршення умов життя, вимушеного переїзду, фінансових обмежень, перебоїв в наданні основних послуг, зокрема медичних та освітніх послуг, а також до частих випадків психологічного стресу серед місцевого населення.
- **Радикальні стратегії подолання труднощів поступилися місцем більш стійкому пристосуванню, але значні негативні наслідки продовжують відчуватися.** Спочатку люди використовували адаптивні стратегії виживання: готували їжу на відкритому вогні та набирали воду з джерел. Відновлення комунальних послуг сприяло більш стійкому пристосуванню, зокрема завдяки онлайн-освіті та мережам підтримки громади для задоволення основних потреб. Пріоритети щодо відновлення зараз зосереджені на відбудові житлової, медичної та освітньої інфраструктури, забезпеченні доступу до перевіреної інформації та фінансової допомоги на ремонт житла.
- **Очікується, що значні перешкоди гальмуватимуть впровадження заходів з відновлення,,** насамперед фінансові обмеження, дефіцит будівельних матеріалів, постійна незахищеність, бюрократичні проблеми в доступі до допомоги, відсутність скоординованої комунікації та низька залученість мешканців до процесів прийняття рішень.

Методологія

Цей аналіз ґрунтується на первинних даних, зібраних фахівцями REACH в Салтівському районі Харкова у вересні 2023 року шляхом проведення обговорень у 2 фокус групах з постраждалими мешканцями та 14 глибинних напівструктурованих інтерв'ю з представниками місцевих органів влади та організацій громадянського суспільства. Також були проведені обговорення у 2 фокус-групах з метою спільного картографування за участю членів громади для збору інформації щодо пошкоджень інфраструктури. Інтеграція вторинних даних дозволила провести триангуляцію результатів, отриманих завдяки первинним даним.

«Показник наслідків» вказує на індикативний рівень наслідків секторальних пошкоджень на основі якісних даних. Він відображає спостереження людей на момент збору первинних даних. Більш детальна інформація про цей показник представлена у додатку «Методологічна записка».

Аналіз також містить висновки дослідження, проведеного фахівцями REACH щодо пошкоджень у м. Харків на основі аналізу супутникових знімків високої роздільної здатності. Детальні карти та набори даних публікуються окремо, оскільки можуть містити чутливу інформацію. Доступ до цих продуктів можна отримати, зробивши запит в REACH за електронною адресою impact.ukraine@impact-initiatives.org. Додаткова інформація з методології представлена у додатку «Методологічна записка».

Результати

Огляд пошкоджень інфраструктури

Згідно з інформацією від міської ради Харкова, на кінець листопада 2023 року у місті було зафіксовано 5 626 пошкоджених об'єктів інфраструктури. Зокрема були пошкоджені багатоквартирні будинки, односімейні будинки, приватний сектор, навчальні заклади, медичні заклади, адміністративні будівлі, промислові об'єкти тощо.³

Пошкодження житлової інфраструктури

За словами представників місцевої влади, у Харкові було пошкоджено близько 30% житлового фонду. Станом на листопад 2023 року було відновлено 128 житлових будинків, фінансування здійснювалось за рахунок субвенції з державного бюджету. Крім того, повідомляється, що понад 320 000 жителів Харкова були тимчасово переміщені зі своїх домівок⁴.

Під час дослідження пошкоджень, проведеного фахівцями REACH на основі супутникових знімків від вересня 2022 року, у Салтівському районі було виявлено 93 будівлі, пошкоджені внаслідок війни. Серед них – 91 житловий комплекс і 2 односімейні будинки. До вторгнення Російської Федерації в Україну в цих будинках проживало приблизно 34 753 особи. Найбільших пошкоджень зазнала північна частина Салтівки, причому переважно постраждали мікрорайони 3 та 6.

Пошкодження комунальної інфраструктури

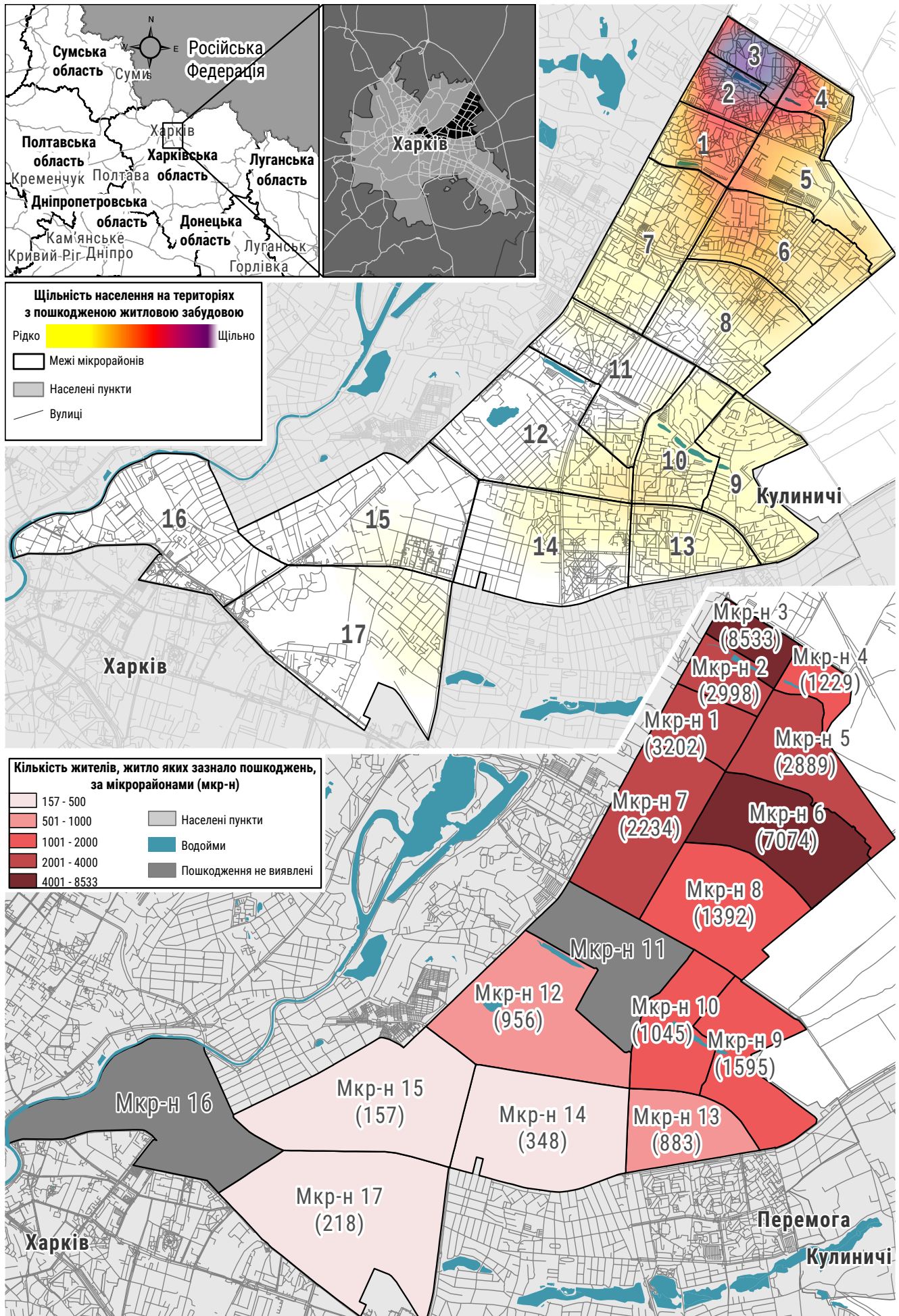
Нежитлова та комунальна інфраструктура у Харкові також зазнала значних пошкоджень з початку повномасштабного вторгнення, зокрема постраждали медичні та навчальні заклади.

Станом на листопад 2023 року 78 медичних закладів у місті були пошкоджені або зруйновані, що істотно вплинуло на доступність та якість медичних послуг. Варто зазначити, що не менше 8 із цих закладів зазнали повторних ударів, що ще більше ускладнило доступ до медичних послуг та погіршило їх якість.⁵

Сфера освіти в Харкові також сильно постраждала. Згідно зі звітом Міністерства освіти і науки України, до лютого 2023 року майже 40% закладів освіти в Харківській області зазнали різного рівня пошкоджень, що створило додаткові серйозні виклики для громади.⁶

Проведений REACH аналіз дистанційного зондування Землі виявив у Салтівському районі 36 пошкоджених об'єктів нежитлової інфраструктури. Ця кількість є суттєвою, враховуючи переважно житлову забудову району. Загалом ці висновки підкреслюють масштабність пошкоджень інфраструктури Харкова, що впливає на надання основних послуг та повсякденне життя його мешканців.

Карта 1. Щільність населення Салтівки та постраждале населення

Наслідки пошкодження житлової інфраструктури

Пошкодження житлових будинків у Харкові, зокрема на Північній Салтівці, внаслідок війни призвели до негайних і довгострокових викликів для громади. Ключові інформанти переважно вказували на проблеми практичного характеру та погані умови життя внаслідок таких пошкоджень будинків, як розбиті вікна, пліснява на стінах та пошкоджені дахи. За отриманими даними, ці проблеми ще більше ускладнюються браком фінансових ресурсів для ремонту.

За словами ключових інформантів, гострою проблемою для мешканців було вимушене переселення через пошкодження власного житла. Деякі люди, які могли б переїхати в альтернативне житло, повідомили, що продовжують сплачувати оренду або рахунки за комунальні послуги у непридатних для проживання будинках.

Переїзд не завжди можливий через відсутність доступного альтернативного житла, що змушує деяких мешканців продовжувати проживати в будинках, які вважаються непридатними для проживання. Члени громади наголосили на необхідності комплексної оцінки безпеки пошкоджених житлових будинків, зокрема конструктивних елементів, щоб запобігти обвалу пошкоджених будівель, коли в них проживають люди.

Учасники фокус-груп, які переїхали до іншого житла, висловили сильне бажання повернутися до своїх домів, але потрібні значні інвестиції для відновлення будинків, у тому числі заміни сантехніки, ремонту інтер'єру, ремонту даху, заміни вікон та відновлення комунальних послуг, таких як опалення, електро- та водопостачання. Вони зазначили, що фінансова підтримка є ключовим фактором для їхнього повернення та усунення довгострокових наслідків пошкодження. Ключові інформанти також

«На Північній Салтівці проживало 400 000 жителів. Зараз у місті не вистачає фінансових ресурсів для будівництва. На Салтівці були масові руйнування через обстріли. Будівлі, пошкоджені пожежами та бомбардуванням, мають бути знесені, оскільки вони не підлягають ремонту. Більшість мешканців району не можуть повернутися до своїх домів, оскільки вони повністю зруйновані».
– Ключовий інформант

«Основні довготривалі труднощі мають емоційний характер, і вони триватимуть ще не один рік. Є будинки, в яких пошкоджені сходи, тому люди не можуть жити у своїх будинках. Пошкоджено квартири, є прямі влучання в житло. Викликів дуже багато, люди змушені переселятися в місця з належними умовами проживання. Люди стикаються з фінансовими труднощами через відсутність можливостей працевлаштування».
– Ключовий інформант

вказували на необхідність інвестицій у будівництво новобудов, особливо на Салтівці, та знесення будівель, що не підлягають ремонту.

Пошкодження житла також завдало емоційної шкоди: члени громади і ключові інформанти вказували, що психологічні проблеми викликають великі занепокоєння, що свідчить про довгострокові психосоціальні наслідки. Дослідження показують, що близько 22% людей, які постраждали від повномасштабної війни, мають психічні розлади, що варіюються від легкої депресії чи тривоги до психозу, а майже 9% мають стан від помірного до тяжкого.⁷ Це свідчить про те, що окрім зусиль з відновлення інфраструктури, потрібна також розробка спеціалізованих програм психосоціальної підтримки, спрямованих на зниження ризиків довгострокових наслідків для психічного здоров'я та забезпечення благополуччя людей, чиє житло було пошкоджене або зруйноване.

Стратегії подолання труднощів у громаді

Мешканці розповіли про застосування низки стратегій подолання труднощів, поява яких була пов'язана зі зруйнованою інфраструктурою, відсутністю комунальних послуг та пошкодженням житлових будинків і була спрямована на задоволення основних потреб. Серед них використання відкритого вогню для приготування їжі та обігріву, використання води з природних джерел для різноманітних потреб, використання вуличних туалетів і створення місцевих систем підтримки, таких як продовольча або фінансова підтримка, організована сусідами та членами громади.

Люди використовували вологі серветки та пляшки з підігрітою водою, щоб забезпечити гігієну та зігрітися. Дехто ремонтував своє житло власним коштом, а інші зверталися до гуманітарних організацій, міської влади та ЗМІ, щоб привернути увагу до своїх проблем. Ці адаптивні заходи відображають стійкість і винахідливість громади, що стикнулася з труднощами.

«Люди ділилися всім, що мали, щоб підтримати тих, хто найбільше цього потребував. Волонтери приносили продукти».
– Учасник ОФГ

Учасник 1. *«У перші дні після обстрілу не було водопостачання. Люди брали воду з джерел. На той час ситуація була складною, оскільки люди не могли приготувати їжу або помитися через відсутність води».*

Учасник 2: *«Зараз водопостачання відновлено і нестачі води немає».*

Учасник 3: *«У деяких будинках водопостачання ще не відновлено. Його неможливо відновити, якщо зруйнована половина будівлі».*
– Обговорення у фокус-групі

Наслідки пошкодження нежитлової інфраструктури

Внаслідок обстрілів також серйозно постраждала нежитлова та комунальна інфраструктура Салтівського району. Через пошкоджену водопостачальну та енергетичну інфраструктуру відбувалися перебої з водо- і електропостачанням, та водовідведенням. Ситуація ще більше ускладнювалася через сувору зиму та руйнування будинків, залишивши багатьох членів громади без необхідного опалення. Наслідком бойових дій та обстрілів нерідко ставало руйнування компонентів електромереж, що зумовлювало масові відключення житлових будинків та громадських місць від електропостачання, яке є особливо важливим у зимовий період.⁸

Крім того, пошкодження підірвали доступ до державних послуг, таких як освіта та охорона здоров'я. Особливо постраждали медичні заклади, що обмежило доступ до лікарських засобів та медичних послуг.⁹ Ця ситуація створила додаткові труднощі для цивільного населення, особливо для вразливих груп, а також тих, хто живе у пошкоджених, неопалюваних будинках.

Оскільки об'єкти житлової та нежитлової інфраструктур системно поєднані, негативний вплив пошкоджень нерідко подвоюється. Наступний розділ містить інформацію про наслідки пошкоджень у Салтівському районі за секторами, зі слів мешканців та КІ.

Охорона здоров'я

НЕЗНАЧНІ
НАСЛІДКИ

ПОМІРНІ
НАСЛІДКИ

ЗНАЧНІ
НАСЛІДКИ

Згідно з даними УКГС ООН, понад 90% усіх ударів по медичних закладах у світі в період з 24 лютого по 22 листопада 2022 року припало на Україну.¹⁰ Зокрема у Харкові станом на листопад 2023 року, за отриманими даними, пошкоджень зазнали 78 медичних закладів.¹¹

У Салтівському районі, за словами мешканців громади, руйнування поліклініки №10, яка колись була закладом первинної медико-санітарної допомоги, призвело до критичної ситуації із доступністю медичної допомоги для місцевого населення. Ріст навантаження на поліклініку №11, яка була частково реконструйована, вказує на проблеми з розподілом ресурсів та наданням послуг на тлі зростаючого попиту з боку значної кількості населення у 330 000 осіб.

Одна з учасниць розповіла про великий медичний центр у 602 мікрорайоні, неподалік від Салтівського району. Було повідомлено, що він отримав значну кількість медичного обладнання від гуманітарних організацій, але, на думку респондентів, ресурси були використані недостатньо. Це вказує на потенційні проблеми в оперативному управлінні або логістичні обмеження, що впливають на ефективне використання ресурсів. Міський голова Харкова зазначив, що мешканці також можуть звертатися у дитячу поліклініку №23, оскільки поліклініку №10 була майже повністю зруйнована.¹²

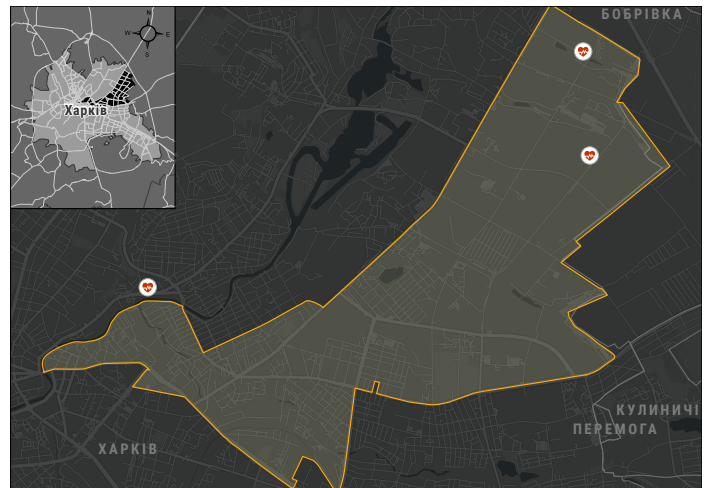

Рис. 3. Пошкодження житлової забудови у Салтівському районі

За отриманими даними, пошкодження медичних закладів та супутні проблеми з розподілом ресурсів призвели до незручностей для членів місцевої громади, зокрема до переповнених медичних закладів, ускладненого доступу через нерегулярну роботу громадського транспорту, подовженого часу очікування та затримок, а також недостатнього доступу до кваліфікованих медичних працівників.

Ці виклики особливо впливають на пенсіонерів, найбільшу групу в Салтівському районі, які тепер змушені долати великі відстані та витратити значний час і зусилля для отримання медичної допомоги.

У той час як члени спільноти відзначили труднощі з доступом до належної медичної допомоги, КІ висловили неоднозначні думки щодо ситуації із доступом до медичних послуг. Хоча близько половини КІ (6 з 14) не називали якихось конкретних проблем з доступом до медичної допомоги в результаті пошкодження інфраструктури, інші повідомили про такі перешкоди, як ускладнений доступ до медичних послуг, перебої з транспортом, нестачу фахівців, фінансові обмеження та труднощі з доступом до медичної документації.

Карта 2. Пошкоджені медичні заклади у Салтівському районі на основі даних, отриманих від членів громади під час спільного картографування.

Деякі ключові інформанти (КІ) не вказували на жодні проблеми з доступом до медичної допомоги, пояснюючи це значною зміною кількості населення через переміщення – показник, що зумовив тимчасове зниження попиту на медичні послуги. Однак, якщо внутрішньо переміщені особи (ВПО) повертатимуться у великій кількості, системі охорони здоров'я може бути важко адаптуватися та задовольнити підвищений попит та різноманітні потреби в медичних послугах населення, що повертається.

Освіта

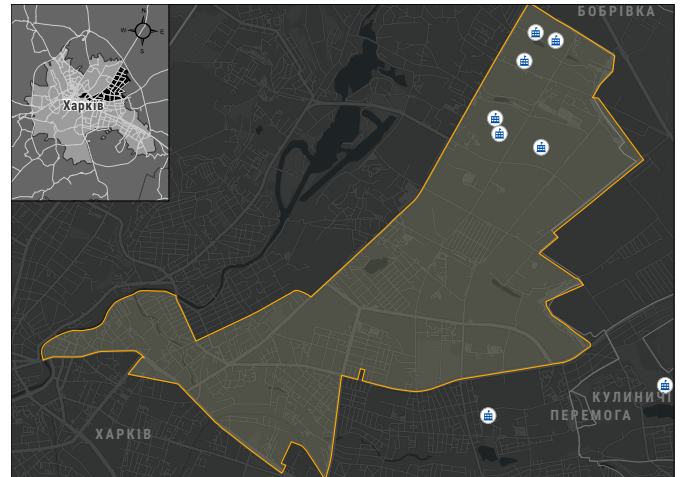
НЕЗНАЧНІ
НАСЛІДКИПОМІРНІ
НАСЛІДКИЗНАЧНІ
НАСЛІДКИ

За повідомленнями, майже всі навчальні заклади на Північній Салтівці зруйновані або зазнали пошкоджень. Особливо постраждали такі відомі навчальні заклади, як школи № 124, 111 та 122, а також дитячий садок № 1, дитячий садок № 108 та гімназія № 14. Як наслідок, замість очного освітнього процесу було запроваджено онлайн-навчання. Респонденти відзначили, що зараз значно важче підтримувати якість освіти на тому рівні, який забезпечували очні заняття у школах.

Окрім нагальної потреби в ремонті освітньої інфраструктури, КІ висловили ширше занепокоєння щодо освітніх перспектив молоді регіону та її здатності до соціалізації. Ці висновки узгоджуються з висновками, відображеними в Огляді гуманітарних потреб УКГС ООН, в якому зазначається, що наслідки пошкодження навчальних закладів є багатоаспектними та впливають не лише на фізичну безпеку, а й на психічне благополуччя, доступ до якісної освіти та безперервність навчання.¹³

Як і члени громади, більшість КІ висловили занепокоєння щодо обмеженого доступу молоді до високоякісної освіти. На думку опитаних, ще більше ускладнює ситуацію відсутність бомбосховищ у школах, оскільки, згідно із законодавством, навчальні заклади можуть проводити очні заняття лише за наявності відповідного укриття, перевіреного спеціальною комісією.¹⁴

«Школи ще не працюють, шкіл в районі майже не залишилося. Дитячий садок один, і він поки що не працює. Це погано впливає на молодь, оскільки немає належної освіти. Це наше майбутнє покоління, і вони не зможуть потрапити до вищих навчальних закладів, якщо не матимуть належного рівня знань».
– Ключовий інформант

Карта 3. Освітні заклади, що зазнали пошкоджень, на основі даних, отриманих від членів громади під час спільного картографування.

Вода та санітарія

НЕЗНАЧНІ
НАСЛІДКИПОМІРНІ
НАСЛІДКИЗНАЧНІ
НАСЛІДКИ

Пошкодження внаслідок війни серйозно вплинули на інфраструктуру водопостачання та водовідведення, оскільки багато людей залишилося без доступу до гарячої води або справних водопровідних труб. Перебої із водопостачанням змусили мешканців користуватися природними джерелами. Наразі триває будівництво нової котельні, що допоможе покращити ситуацію, але, згідно з відгуками громади, якість холодної води помітно знизилася.

За словами 11 ключових інформантів (КІ), хоча з часу перших тривалих перебоїв відбулися відчутні покращення у наданні послуг водопостачання та водовідведення, деякі проблеми досі не вирішені, особливо це стосується каналізації та опалення. Досі не всі мешканці мають доступ до гарячого водопостачання, а у деяких квартирах потрібно лагодити труби. Незважаючи на помітне зниження якості води, щоденні аналізи харківської лабораторії «Харківводоканалу» підтверджують, що водопровідна вода відповідає всім санітарно-гігієнічним нормам (13).

«Коли немає води, життя одразу зупиняється. У перші дні обстрілів не було води, щоб просто запити пігулку». – Учасник ОФГ

Мережі електропостачання та зв'язку

НЕЗНАЧНІ
НАСЛІДКИ

ПОМІРНІ
НАСЛІДКИ

ЗНАЧНІ
НАСЛІДКИ

Цілеспрямовані удари по національній електросистемі України призвели до перебоїв в електропостачанні та інших важливих послугах. Хоча 8 з 13 КІ у Харкові вказували на проблеми з мережами електропостачання та зв'язку на початку війни, 9 з 13 КІ зазначили, що зараз ці послуги відновлено. Лише 2 КІ згадали про поточні перебої у мережах зв'язку та електропостачання. Однак під час обговорень у фокус-групах члени громади зазначили, що хоча в деяких районах є електроенергія, пошкоджені будівлі часто продовжують зазнавати перебоїв з електропостачанням, що свідчить про невідповідність між досвідом членів громади та спостереженнями КІ. Навіть у місцях, де є електроенергія, поширеними залишаються безпекові проблеми, особливо в квартирах, де пошкодження конструкції могло порушити електричну проводку. Відсутність вуличного освітлення також згадується як серйозна незручність, особливо для дітей, які повертаються додому після настання темряви. Цей ризик ще більше посилюється через наявність на землі скла від розбитих вікон.

«Деякі місця підключені [до електроенергії], деякі ні. Проводка розплавлена, мережі зв'язку знову підключили, але не можна бути впевненим, що ними безпечно користуватися».
– Учасник ОФГ

Транспорт

НЕЗНАЧНІ
НАСЛІДКИ

ПОМІРНІ
НАСЛІДКИ

ЗНАЧНІ
НАСЛІДКИ

Загалом, за спостереженнями респондентів, громадський транспорт працював, проте через пошкодження рухомого складу курсував рідше. Наприклад, до війни в Салтівському трамвайному депо перебувало 160 одиниць транспорту, але 125 було пошкоджено обстрілами, з них 30 було зруйновано повністю. Пошкодження інфраструктури ще більше ускладнюють роботу трамваїв. Наприклад, через відсутність електроенергії внаслідок пошкоджень підстанцій трамваї не можуть курсувати за звичними маршрутами.¹⁵ Така ситуація призводить до довгих черг і часу очікування, що спричиняє значні незручності для багатьох пасажирів.

З'явилися безкоштовні мікроавтобуси, що дещо покращило ситуацію. Крім того, члени громади наголошують на незручностях, спричинених руйнуванням медичних закладів району, що позначається на часі доїзду для отримання медичних послуг в іншому місці. Особливо гостро це питання стоїть для пенсіонерів та людей, які користуються громадським транспортом. Однак, КІ зазначали, що ситуація з доступом до основних послуг була критичною на початку війни, але з часом почала поліпшуватись. Наразі 7 КІ вказали на відсутність значних пошкоджень транспортної інфраструктури.

Бізнес та засоби до існування

НЕЗНАЧНІ
НАСЛІДКИ

ПОМІРНІ
НАСЛІДКИ

ЗНАЧНІ
НАСЛІДКИ

Члени громади наголошують на значній шкоді, завданій сфері послуг та виробництву, відзначаючи зруйновані магазини, пекарні, малий бізнес та супермаркети. Станом на січень 2023 року в Харкові працювало приблизно 55% від довоєнної кількості сервісних та комунальних підприємств.¹⁶

Зниження економічної діяльності підприємств також вплинуло на зайнятість і здатність домогосподарств самостійно себе забезпечувати.¹⁷ Учасники зазначили, що руйнування виробничих приміщень призвело до зростання безробіття. На Північній Салтівці учасники фокус-групи з картографування повідомили, що такі великі супермаркети, як «Клас», «АТБ» та «Екватор» були пошкоджені або зруйновані. Зазначалося, що мешканцям доводиться відвідувати кілька магазинів, щоб знайти потрібні товари.

Окрім самих пошкоджень, КІ також вказували на ширші економічні наслідки, основним з яких 7 КІ назвали скорочення можливостей працевлаштування. Проте наразі рівень зайнятості відновлюється завдяки активним заходам, запровадженням Харківською міською радою, таким як надання матеріальної допомоги роботодавцям.¹⁸

Крім того, в рамках Програми релокації підприємств 210 суб'єктів господарювання міста успішно завершили повну або часткову релокацію своїх потужностей в інші регіони України.¹⁹

«Згоріло дуже багато дрібних торгових точок. Щоб вони відкрилися і працювали, не вистачає покупців. Зараз, напевно, не вистачає робочих місць».
– учасник ОФГ з картографування

«Загалом в Харкові постраждали всі види бізнесу. Харків зараз потребує інвестицій, але в нинішній ситуації їх ніхто не зробить, оскільки наше місто розташоване близько до кордону. Люди безробітні або отримують дуже низькі зарплати».
– Ключовий інформант

«У перші місяці війни було складно отримати товари та послуги першої необхідності. Громадського транспорту в районі не було. Доставляли продукти лише волонтери. Зараз роботу громадського транспорту відновлено».
– Ключовий інформант

Пріоритети громади щодо відновлення та відбудови

Пріоритети щодо відбудови та відновлення житлового фонду

Була визначена першочергова необхідність у ремонті вікон та дахів, що дозволить зробити житлові приміщення придатними для проживання та безпечними, особливо якщо відсутні пошкодження конструкції будинку. Члени громади вказували на необхідність своєчасного ремонту, оскільки процес розкладання внаслідок вологи може зруйнувати бетон і стіни, що призведе до подальшого погіршення стану та потенційного обвалення. Учасники також зазначили, що утеплення пошкоджених будинків було б дуже корисним.

Ще одним пріоритетом, зазначеним респондентами, є доступ до точної інформації, що дозволить приймати рішення під час процесу відновлення. Основні озвучені питання пов'язані з тим, як безпечно повернутися до пошкоджених будинків, як підготуватися до переїзду, як отримати знання про безпеку та ризики, як оцінити потреби в ремонті та як отримати доступ до допомоги. Хоча мешканці спостерігають старт ремонту житлового фонду, їм часто незрозуміло, як отримати доступ до фінансової чи іншої підтримки для відновлення своїх будинків. Через відсутність доступу до інформації деякі члени громади вдаються до активних дій: звертаються до гуманітарних організацій, зв'язуються з міською владою та співпрацюють з журналістами, щоб привернути увагу до викликів, з якими вони стикаються.

KI наголосили, що головним фактором при визначенні пріоритетів реконструкції будинків є фінансові ресурси (на що вказали 7 KI), а також доступні людські та матеріальні ресурси і типи необхідного ремонту (на що вказали 5 KI). Також KI вказували на необхідності врахування ступеню пошкодження, часу, необхідного для ремонту, та кількості мешканців у будинку. Ці фактори в сукупності визначають пріоритетний порядок ремонтних робіт, а також районів, у яких будуть розпочаті роботи з відновлення.

«Під час відновлення будинку необхідно замінити сантехніку та оновити інтер'єр. Це величезна інвестиція. Зараз нам потрібно відремонтувати дах, замінити вікна, під'єднати комунікації, щоб ми могли заселитися. Я хочу додому».
– Учасник ОФГ

«Чим довше будинки залишаються без нагляду, тим гірше вони стають». – Учасник ОФГ

«Житлові будинки в пріоритеті, оскільки люди не зможуть повернутися додому, навіть якщо захочуть». – Учасник ОФГ

Пріоритети щодо відбудови та відновлення комунальної інфраструктури

Планування реконструкції житлових будинків та нежитлової інфраструктури тісно взаємопов'язані. Хоча реконструкція житлових будинків має вирішальне значення для забезпечення членів громади житлом, функціонуюча інфраструктура необхідна, щоб зробити ці будинки придатними для життя.

Щодо визначення пріоритетів у відновленні інфраструктури, члени громади надають перевагу доступу до медичних та комунальних послуг, трохи рідше згадуючи про освіту та транспорт. Однак важливо зазначити, що респонденти переважно склалися з пенсіонерів, які є домінуючою демографічною групою у Салтівці, тому їхні погляди можуть не повною мірою відображати досвід та пріоритети широких верств населення Харкова. KI, наприклад, визначили освіту як найважливіший сектор, який має бути пріоритетним для відновлення.

Мер Харкова відзначив необхідність відновлення сектора освіти та оголосив про інвестиції в цей сектор. Зокрема, розпочато будівництво першої в місті «підземної» школи, розрахованої на 900 учнів, які будуть навчатися у дві зміни, що відображає адаптивний підхід до покращення освітньої інфраструктури та можливостей.²⁰

Охорона здоров'я також розглядається як пріоритетна сфера, на що вказали 6 KI. На Північній Салтівці значну частину населення, що залишилося, складають самотні люди похилого віку, які стикаються з труднощами, оскільки вимушені добиратися до інших районів за медичною допомогою. Однак швидке відновлення закладів охорони здоров'я не завжди є можливим. Наприклад, 10-а міська поліклініка, яка раніше була закладом первинної медико-санітарної допомоги у Салтівці, зазнала таких пошкоджень, що її відновлення неможливе.²¹

Опалення та електропостачання також були відзначені як критичні напрямки, а на деяких ділянках вже розпочато їх відновлення. Наприклад, після численних ударів по критичній інфраструктурі в місті Харкові провели відновлювальні роботи на Харківській теплоелектроцентралі (ТЕЦ) та котельнях. Крім того, для підготовки до опалювального сезону 2023-2024 рр. було прокладено 220 кілометрів теплових мереж, а також введено у експлуатацію 14 модульних котелень та 5 менших теплоелектроцентралей (ТЕЦ).

Було наголошено на важливості відновлення комунальних послуг, ділової активності та роботи транспорту, а також на ключовій ролі будівельного сектору у ремонті будівель та створенні робочих місць у регіонах, постраждалих від війни. Подвійне призначення будівельної галузі є особливо важливим для економічного відродження та стабільності цього регіону. Наголосивши на пріоритетній потребі у відновленні малого бізнесу через його вирішальну роль у місцевій економіці та підвищенні стійкості громад та висловивши занепокоєння щодо потенційно вищих рівнів вразливості великих підприємств до можливих обстрілів, KI, однак, визнали, що будь-які підприємства можуть стикатися з труднощами.

Контекстуальні та системні фактори, що впливають на відновлення

Очікувані перешкоди на ранніх етапах відновлення та відбудови

Фінансові обмеження були визначені КІ як основна перешкода для швидкого та ефективного відновлення та відбудови на рівні домогосподарств та на рівні місцевого самоврядування. Троє КІ у якості критичної перешкоди назвали нестачу будівельних матеріалів, тоді як інші зазначили, що на процеси відновлення та реконструкції впливає відсутність узгодженої політики та бойові дії, що тривають.

«Люди роблять ремонт власними силами. Якщо вони не можуть собі цього дозволити, вони залишають все як є».
– учасник ОФГ

Члени спільноти повідомили про кілька перешкод у доступі до допомоги, виділеної на відбудову, та можливості нею скористатися. Вони вказали на неузгодженість у розподілі допомоги: одні не отримують жодної допомоги, тоді як інші користуються різними видами підтримки (грошовими коштами на ремонт, ваучерами на будівельні матеріали, фінансовою допомогою та відновленням комунальних мереж у деяких будинках). Навіть серед тих, хто отримав допомогу, багато хто вважав її недостатньою для задоволення своїх потреб.

Основними проблемами в доступі до підтримки є брак інформації про доступну допомогу, а також бюрократичні проблеми, зокрема необхідність збору численних документів, що ускладнює процес подання заявки на допомогу.

Члени громади також висловили занепокоєння, оскільки вважають свою участь у прийнятті рішень щодо відновлення та відбудови обмеженою, та вказали на недостатність комунікації з місцевою владою і потребу слідувати за новинами, включно від міжнародних організацій, щоб отримати інформацію.

«Багато людей не знають своїх законних прав, і ніхто не може пояснити їм, як отримати максимально можливу допомогу від фондів або від держави. Бракує єдиного джерела інформації, де люди могли б отримати консультації. Відсутність координації є серйозною проблемою».
– Ключовий інформант

«Основною перешкодою для ефективної ліквідації наслідків пошкоджень є фінансові ресурси та наявність будівельників, [оскільки] зараз їх не вистачає».
– Ключовий інформант

Диференційний вплив на вразливі групи населення

Інформація, надана членами громади та місцевими ключовими інформантами, свідчить про непропорційно великий вплив пошкоджень внаслідок війни на вразливі групи населення. Жінки, діти, люди похилого віку та люди з інвалідністю зазнали надзвичайно сильного впливу через завдані пошкодження, як у фізичному, так і психологічному плані. Респонденти відзначають проблеми практичного та фінансового характеру, оскільки вразливі групи можуть бути не в змозі працювати, що призводить до критичної потреби у фінансовій підтримці. КІ також зазначили, що евакуація вразливих груп, зокрема людей з інвалідністю та людей похилого віку, створювала додаткові труднощі через неврегульованість повноважень місцевих та міжнародних організацій.

Також було зазначено, що люди похилого віку у більшості випадків відмовляються залишати свої домівки та вважають за краще залишатися в непридатних для проживання та небезпечних будівлях, з частими перебоями у доступі до водо-, електропостачання та опалення. Це підкреслює важливість врахування інтересів вразливих груп під час відновлення та відбудови.

«У зв'язку з пошкодженням ліфтів, людям похилого віку та інвалідам складно підніматися сходами до своїх квартир у багатоповерхових будинках. Були пошкоджені дитячі майданчики, дітям не було де гратися. Але зараз дитячі майданчики відновили, є плани щодо ремонту ліфтів».
– Ключовий інформант

«Війна призвела до психологічних травм та стресу у дітей, адже вони пережили бомбардування».
– Ключовий інформант

«Поліклініка №10 на Салтівці, яка надавала медичні послуги всьому району, повністю зруйнована. Людям доводиться їхати в інший район, щоб отримати медичні послуги. Це незручно, особливо для вразливих груп населення»
– Учасник ОФГ

Висновки

Цей аналіз висвітлює значний вплив воєнних дій на житлову та соціальну інфраструктуру Харкова, особливо в Салтівському районі. Отримані дані свідчать про значні руйнування об'єктів інфраструктури, переміщення мешканців та перебої в наданні основних послуг, що вимагає термінового відновлення та відбудови. Дані вказують на необхідність надання пріоритету житловому фонду та інфраструктурі з особливою увагою до підвищення ефективності роботи медичних та навчальних закладів, а також реконструкції будинків.

Крім того, дуже важливо долучати громаду до участі в плануванні реконструкції та забезпечувати справедливий розподіл допомоги, особливо для вразливих груп населення. Успішні зусилля з відновлення та відбудови вимагатимуть скоординованого підходу, інтеграції ідей громади та узгодження діяльності з місцевими пріоритетами відбудови для сприяння сталій та стійкій відбудові постраждалих районів.

Посилання та примітки

- 1 Українська правда, **Люди повертаються в Харків: населення вже понад 1 млн – ОВА**, січень 2023 р.
- 2 Укрінформ, **Синегубов розповів, скільки людей наразі проживають у Харкові**, березень 2024 р.
- 3 Офіційний сайт Харківської міської ради, **Харків сьогодні**, 2023 р.
- 4 Там само.
- 5 Український центр охорони здоров'я, **На лінії вогню: як російські війська знищують медичну інфраструктуру Харківщини**, березень 2023 р.
- 6 Forbes Ukraine, **10% освітньої інфраструктури України постраждало від обстрілів Росії. Скільки збитків нанесла РФ українській освіті?**, квітень 2023 р.
- 7 УКГС ООН, **Огляд гуманітарних потреб, Україна, 2023 р.**, грудень 2022 р.
- 8 Харківська обласна військова адміністрація, **На Харківщині посилюють готовність до можливих ударів ворога по об'єктах енергетики**, December 2023.
- 9 УКГС ООН, **Огляд гуманітарних потреб, Україна, 2023 р.**, грудень 2022 р..
- 10 Там само.
- 11 Офіційний сайт Харківської міської ради, **Харків сьогодні**, 2023 р.
- 12 Офіційний сайт Харківської міської ради, **Ігор Терехов доручив підготувати до відкриття поліклініку на Північній Салтівці**, липень 2023 р.
- 13 УКГС ООН, **Огляд гуманітарних потреб, Україна, 2023 р.**, грудень 2022 р.
- 14 Верховна Рада України, Закон України «Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту», січень 2024 р.
- 15 Офіційний сайт Харківської міської ради, **У Харкові щодня курсує близько 70 трамваїв, 05 грудня 2023 р.**, грудень 2023 р.
- 16 Офіційний сайт Харківської міської ради, **У Харкові працює близько 55% довоєнної кількості підприємств**, січень 2023 р.
- 17 УКГС ООН, **Огляд гуманітарних потреб, Україна, 2023 р.**, грудень 2022 р.
- 18 Офіційний сайт Харківської міської ради, **У Харкові відновлюють роботу ринків**, травень 2023 р.
- 19 Офіційний сайт Харківської міської ради, **210 підприємств Харкова перемістили потужності до інших регіонів**, травень 2023 р.
- 20 Офіційний сайт Харківської міської ради, **Ігор Терехов: Харків ні на гривню не скоротить видатки на освіту**, жовтень 2023 р.
- 21 Офіційний сайт Харківської міської ради, **Ігор терехов доручив підготувати до відкриття поліклініку на Північній Салтівці**, липень 2023 р.

Рис. 5 Жителі Салтівського району надають інформацію під час обговорення у фокус-групі з метою картографування

Додаток - Методологічна записка

У цьому аналізі використовувався змішаний методологічний підхід, заснований на геопросторовому аналізі (дистанційному зондуванні), огляді вторинних даних та зборі якісних первинних даних для отримання всебічного розуміння масштабу та впливу пошкоджень внаслідок війни.

Для оцінки пошкоджень внаслідок війни, у цьому дослідженні використовувалась географічна інформаційна система (ГІС). Спочатку супутникові знімки аналізувалися за допомогою методів дистанційного зондування, щоб виявити зони значних змін або руйнувань. Потім ці дані були інтегровані в структуру ГІС для просторового аналізу та картографування, що дозволило візуалізувати пошкодження житлових будинків та інфраструктури.

Огляд вторинних даних передбачав ретельний аналіз даних, отриманих від гуманітарних організацій, та даних з оцінки пошкоджень. Крім того, в рамках методологічної роботи було проаналізовано відповідну літературу від гуманітарних організацій щодо гуманітарних потреб, пов'язаних з пошкодженням інфраструктури та житлових будинків.

Крім того, первинні якісні дані були отримані за допомогою інтерв'ю з ключовими інформантами (KI), обговорень у фокус-групах (ОФГ) та обговорень у фокус-групах з метою спільного картографування (ОФГК). Ці методи були використані для збору даних про досвід, сприйняття та виклики для людей, які постраждали внаслідок пошкодження житлових будинків та інфраструктури, а також для оцінки більш широких наслідків для стійкості громад та повоєнного відновлення. Важливо зазначити, що місцеві респонденти переважно були пенсіонерами, і їхні погляди можуть не повною мірою відображати погляди всієї громади.

У процесі вибірки ключові інформанти (KI) обиралися цілеспрямовано за допомогою методу «снігової кулі». Цей метод відбору передбачав дві паралельні стратегії. По-перше, важливу роль відіграла місцева влада, надавши контакти ключових інформантів. Паралельно було підготовлено додатковий список ключових інформантів на основі існуючих контактів REACH. Ці стратегії, які поєднували цілеспрямований відбір з методом «снігової кулі», дозволили зібрати широке та добре поінформоване коло учасників для дослідження, підвищивши змістовність отриманих даних та думок.

- 13 інтерв'ю з ключовими інформантами з-поміж представників різних секторів: 5 представників місцевих органів влади, 4 постачальники комунальних послуг, 2 гуманітарні організації та 2 організації громадянського суспільства. Ці інтерв'ю були проведені для оцінки пошкоджень, визначення потреб на рівні міста та збору інформації про реагування та ремонтні роботи, а також для оцінки місцевих можливостей та наявних ресурсів.
- 2 ОФГ з представниками місцевої громади. Ці обговорення відіграли значну роль в аналізі наслідків пошкоджень та формулюванні побажань щодо пріоритетного порядку в контексті відновлення та відбудови, на думку членів громади.
- 2 ОФГК за участю представників місцевої громади. Спільне картографування – підхід до співпраці з залученням місцевих громад до створення карт, на яких позначаються пошкоджені об'єкти інфраструктури у їхньому населеному пункті. Для цілей цього аналізу дослідницька група створила великомасштабні карти місцевості. Ці карти використовувалися під час обговорень у фокус-групах та інтерв'ю з KI. Учасники позначали маркерами на карті ділянки, які, на їхню думку, мають бути пріоритетними з точки зору відновлення та реконструкції житлових будинків та інфраструктури. Метод спільного картографування сприяв безпосередньому внеску громади у процес прийняття рішень.

Показник наслідків пошкоджень

Показник наслідків пошкоджень – це орієнтовний кількісний показник, отриманий на основі первинних якісних даних, зібраних за допомогою інтерв'ю з ключовими інформантами та обговорень у фокус-групах, тріангульованих з даними про масштаби та рівень пошкодження інфраструктури. Цей показник має секторальний характер та вказує на рівень вираженості наслідків пошкодження різних типів інфраструктури (а не на ступінь самого пошкодження). Оскільки він ґрунтується на поглядах учасників у певний момент часу, його слід розглядати як орієнтовний показник того, що мешканці міста думають про пошкодження та їх наслідки.

Цей показник вказує на ступінь впливу на певні елементи інфраструктури (такі як електро- та водопостачання), державні послуги (зокрема освіта та охорона здоров'я) та житлові будинки, а не на типи впливу. Він має на меті визначення секторальних пріоритетів для гуманітарного реагування, заходів з відбудови та відновлення на ранніх етапах, спрямованих на усунення локальних наслідків пошкоджень.

- **Незначні наслідки:** мінімальні перебої, більшість закладів продовжують працювати, послуги переважно надаються.
- **Помірні наслідки:** відчутні перебої, послуги надаються не в повному обсязі або є періодично недоступними. Мешканці стикаються з помітними проблемами в доступі до послуг. Пошкодження інфраструктури є значними, але, здебільшого, підлягають ремонту. Потреба в тимчасових рішеннях і зовнішній допомозі.
- **Значні наслідки:** серйозні перебої або гостра/повна недоступність послуг; часто поєднуються з суттєвими пошкодженнями, що вимагають значних зусиль з відновлення. Мешканці стикаються з серйозними проблемами в доступі до послуг, що призводять до зниження рівня життя. Відновлення послуг потребує комплексної та довгострокової зовнішньої підтримки.